

Zsolt Magyar Trilobitenperlen from Dunaszekcső (Hungary)

In the Csanády-collection (Bátaszék, Hungary) there are two unpublished two-channelled glass beads. They had been found on the banks of the river Danube in Dunaszekcső in Hungary by a fisherman and were presented to the Csanády-collection in or after 1965 (Mrs Csanády pers. comm.). These special beads are called *Rippen-glasperlen* (Noll 1963, 68) or *Trilobitenperlen* (Haevernick 1974, 105) in the literature. One can set up two main groups of *Trilobitenperlen* on the basis of decoration: 1. beads with figurative decoration, which are also called two-channelled glass cameos (Gesztelyi 1997) and 2. beads without figurative decoration. T. E. Haevernick, who set up a basic typology for the *Trilobitenperlen* further divided the non-figurative beads into *Glatt-gerript* type and *Kariert-gerript* type (Haevernick 1974, 106).

Description of the finds

1. Trilobitenperle (Figure 1). *Glatt-gerript* type. Black opaque glass. Originally was part of a bracelet. Width: 1.7 cm; length: 2.8 cm; thickness: 0.2-0.8 cm; length of the channels: 1.6 cm and 1.4 cm; diameter of the channels: 0.3 cm; size of the *matricae*: 1.7 x 1.7 cm.

Frontal view: six, curving horizontal ribs, asymmetric; the difference between the width of the upper and lower part is 0.3 cm; the bead is 1.1 cm longer than the *matricae* are, because the fluidised glass had flowed out from the *bulloteria*. Profile view: two horizontal channels 0.3 cm apart from each other. Back: slightly convex; it has an irregular shape with curving ends.

2. Two-channelled glass bead (Figure 3). *Kariert-gerript* type. Black opaque glass. Originally was part of a bracelet. Width: 1.6 cm; length 2 cm; thickness:

Figure 1. A *glatt-gerript* type two-channelled glass bead found from Dunaszekcső

Figure 2. A *glatt-gerript* type two-channelled glass bead found in Dunaújváros (Intersica). After Haevernick 1974, Abb 1:1-2.

0.2-0.8 cm; length of the channels: 1.4 cm; diameter of the channels: 0.3 cm; size of the *matricae*: 1.7 x 1.9 cm. Frontal view: four horizontal ribs, which are crossed by seven vertical lines; from the irregular spacing of these lines, one could assume that it was decorated by hand using a wirw after a second heating; is hardly flowed out from the *matricae*. Profile view: two horizontal channels, 0.1-0.2 cm apart from each other (different on the two sides); there are small chips on two corners. Back: with roundish shape.

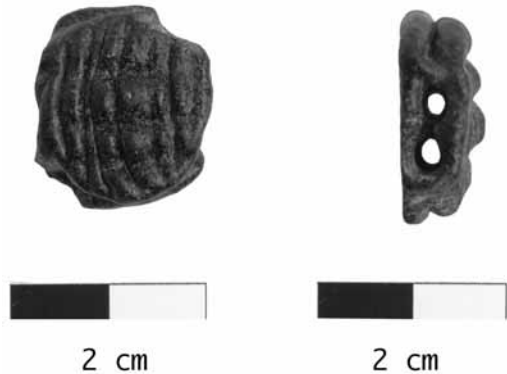

Figure 3. A *kariert-gerript* type two-channelled glass bead from Dunaszekcső

Discussion

Trilobitenperlen appear in late Roman time and could be found up to the eighth century AD. These glass beads came into use in the third century AD as cheap substitute for beads made from jet. In Antiquity jet were thought to be protective and attributed with healing power. It is likely that, the *Trilobitenperlen* were ascribed with the same attributions (Gesztelyi 1997, 63–65). In the third and fourth century AD the quick and cheap production of these artefacts became significant when mass demands for decorative things took precedence over the ideas of careful design and individual needs (Gesztelyi 1997, 67). It has been discussed that the two-channelled glass beads and cameos were part of bracelets in Late Antiquity (Gesztelyi 1997, 65; Gesztelyi 1998, 74–76). Relevant evidence, which support this argument are the bracelet found in Bátaszék–Kövesdpuszta (Péterfi 1993, 67) and the nine glass cameos, found in Pécs (Fülep 1984, 90–91; Nagy 2004, 121).

Trilobitenperlen were made with *bulloteria* instead of the usual mould. Mould was commonly used for the production of other glass cameos and intaglios. The level of the face and the back of the two-channelled glass beads slightly differ and the glass usually is wider on one side than the other, which is the result of the uprising position of the *bulloteria*. The production of nearly identical *Trilobitenperlen* had been found resulting from this technique, because they were made by the same or identical *matricae*

(the faces of the *bulloteria*). One example from the group of non-figurative *Trilobitenperlen* is the identical outlook of the glatt-gerript type glass bead found in Hungary in Dunaújváros (Intercisa) (Figure 2) and our first bead (Figure 1). Another example for the usage of the same or identical *matricae* is identical look of the two channelled glass cameo in the Janus Pannonius Museum of Pécs, Inv. Nr. 612 (Kovács 2001, Cat. Nr. 159) and the two channelled glass cameo in the Hungarian National Museum, Inv. Nr. 1955.24.122 (Haevernick 1974, Abb. 1:15).

It has been suggested that *Trilobitenperlen* were produced in commercial centres (Gesztelyi 1998, 76). In the identification of that centres the difficulty is however, that it is nearly impossible to differentiate between the production and the circulation centres. Gesztelyi (1998, 75) suggest Aquileia as one of the main production centres of the two-channelled glass cameos, which from the Italian city had been distributed throughout Pannonia. On the other hand he does not rule out the existence of other production and distribution centres within the province of Pannonia, like Sopianae; Siscia. Other centres in Pannonia probably also played a role in the distribution and production of these artefacts. Among them Intercisa is outstanding with 30 artefacts found, so far (Haevernick 1974, 116–117; Gesztelyi 1997, 63).

In Haevernick's paper (1974, 124–125) there are 56 two-channelled glass beads from Salona and more as yet unpublished. Salona was not just a distribution centre, but also a production centre for gems (Gesztelyi and Rácz 2006, 41) and it also a likely candidate for having been a production centre for the two-channelled glass cameos.

Nevertheless, the non figurative *Trilobitenperlen* outnumber the glass cameos, and it seems that they remained in use for a longer time and spread to a wider area (Tamás Gesztelyi *pers. comm.*). Because of that, we cannot tell much about the production place of our beads. However there is a chance that they could have been produced in one of the above mentioned centres. The presence of the numerous parallels found in Dunaújváros (Intercisa) suggests a connection with our finds from Dunaszekcső (where there was also a Roman fortress along the Danube *limes* as in Intercisa, called Lugio). If our beads were contemporary with the possible production or distribution centre in Intercisa, they could have been produced there or were distributed from Intercisa to Lugio. Because the circumstances of the findings leave the exact context unclear and we cannot rule out the possibility that the beads may have come from a later, Migration Period context.

Kettőscsatornájú üvegyöngyök Dunaszekcsőről

Bátaszéken a Csanády-gyűjteményben két eddig publikálatlan kettőscsatornájú üvegyöngyöt őriznek. Ezeket a speciális gyöngyöket a szakirodalom *Rippenglasperlen* (Noll 1963, 68) vagy *Trilobitenperlen* (Haevernick 1974, 105) néven ismeri, amelyek figuratív és nem figuratív felületűek lehetnek. Az előbbieket kettőscsatornájú üvegekameóknak (Gesztelyi 1997) az utóbbiakat rovátkolt díszítésűeknek is hívjuk. A rovátkolt díszítésűeken belül a *Glatt-gerippt* és a *Kariert-gerippt* típusúakat különböztetjük meg (Haevernick 1974, 106).

Az 1. számú gyöngy *Glatt-gerippt* típusú, fekete átlátszatlan (opak) üveg (vö. Fórizs *et al.* 2000, 321) (sz: 1,7 cm; h: 2,8 cm; m: 0,2-0,8 cm). Felületén hat vízszintes borda húzódik, az alja enyhén domború. A 2. számú gyöngy (Figure 3) *Kariert-gerippt* típusú, fekete, átlátszatlan (opak) üveg (sz: 1,6 cm; h: 2,0 cm; m: 0,2-0,8 cm). Felületén négy vízszintes borda húzódik, amit hét függőleges vonal metsz szabálytalan távolságra egymástól, az alja egyenes. Az üveg kismértékben lepattogzott a tárgy két sarkán.

A kettőscsatornájú üvegyöngyök a késő császárkortól a nyolcadik századig fellelhetők a pannóniai régészeti leletanyagban. A Kr.u. 3. században tűnnek fel először, mint a gagátgyöngyök olcsó utánezatai. *Bulloteria* (pecsétnyomó) segítségével készültek, nem öntőmintával, ami kevésbé esztétikus eredményt adott, de lényegesen gyorsította a gyártási folyamatot. Azok az üvegyöngyök, amelyek ugyanazzal, vagy ugyanolyan a *matricával* készültek könnyen kiválaszthatók. Erre az esetre jó példa az 1. számú gyöngy és egy Dunapentelén talált gyöngy (1. és 2. kép). A 2. számú gyöngynek (3. kép) nehezebb pontos párhuzamot találni, mivel valószínű, hogy a függőleges, szabálytalan távolságban lévő bevágásokat az üveg újrahevítése után, kézzel alakították ki, így minden darab egyedi.

A kettőscsatornájú üvegekameók gyártási helyét olyan kereskedelmi központokban kereshetjük, ahol üvegyártás is volt és gyakran használták a *bulloteriat* plombázásra (Gesztelyi 1998, 76). Aquileia (Gesztelyi 1998, 67) és Salona ilyen szóba jöhető gyártóközpontok, de Sopianae-ban, Sisciában (Gesztelyi 1998, 75) és Intercisában (Gesztelyi 1997, 63) is lehettek gyártóközpontok. Mindazonáltal figyelembe kell vennünk, hogy, hogy a rovátkolt díszítésű és figuratív gyöngyök elterjedési tere és ideje nem esik egybe. A rovátkolt díszítésűek hosszabb ideig maradtak használatban és nagyobb területen terjedtek el (Gesztelyi Tamás személyes közleménye). Így a két típus gyártóhelyei sem esnek egybe, ezek meghatározásához további kutatás szükséges.

Irodalom

- Fórizs, I.–Pásztor, A.–Nagy, G.–Tóth, M., 2000. Avar kori üveggyöngyök röntgendiffrakciós és elektron-mikroszkopos vizsgálata. Alapadatok az üveggyöngyök genetikájához IV. Miből és hogyan? In: Bende L.–Lőrinczy G.–Szalontai Cs. (szerk.) A Hadak Útján. A Népvándorlás Kor fiatal kutatóinak konferenciája. Szeged, 321–340.
- Fülep, F. 1984. Sopianae. The History of Pécs during the Roman Era, and the Problem of the Continuity of the Late Roman Population. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Gesztelyi, T. 1997. Kettőscsatornájú üvegkameók. In: ArchÉrt 123–124 (1996-97), 63–74.
- Gesztelyi, T. 1998. óniai vésett ékkövek. Budapest, Enciklopédia Kiadó.
- Gesztelyi, T.–Rácz 1996. Antik Gemmaepesétek a középkori Magyarországon. Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó.
- Haevernick, T. E. 1974. Trilobitenperlen. Folia Arch 25 (1974) 105–129.
- Kovács, P. (ed) 2001. Corpus Inscriptiorum Graecarum Pannonicarum. Debrecen, University of Debrecen.
- Nagy, E. 2004. Kettőscsatornájú üvegkameók (Double channelled glass cameos). JPMÉ 48–49 (2003–2004), 121–122.
- Noll, R. 1963. Das römerzeitliche Gräberfeld von Salurn. Innsbruck, Wagner.
- Péterfi, Zs. V. 1993. A Bátaszék–Kövesd-pusztai késő római temető (Der spätrömische Friedhof von Bátaszék–Kövesd-pusztá). In: WMMÉ 18 (1993), 47–168.